

KONCEPCE ÚSTAVU OBECNÉ LINGVISTIKY PRO LÉTA 2015–2017

Koncepce LING pro další roky se odvíjí od dvou základních kontextů: institucionálního a odborného.

První z nich je poměrně hmatatelný a z pozice ústavu sotva ovlivnitelný kontext závislosti na možnostech fakulty v oblasti **provozní a finanční**, které jsou přinejmenším pro tento rok značně limitované, což je nutno brát v úvahu zejména v oblasti personálního a částečně i vědeckého rozvoje.

Kontext odborný, tedy **vědecký a pedagogický**, je pak do značné míry věcí vnitřního rozhodování ústavu, v případě LING s nezbytným respektem ke směřování a vývoji světové lingvistiky. Předkládaná koncepce rozvoje LING v zásadních bodech vychází z koncepce poslední, která je postavena na souladu s vývojem jazykovědného bádání ve světě, kde významné místo zaujímá **lingvistika jako součást kognitivní vědy**. To s sebou přináší potřebu **interdisciplinárního pojetí jazykovědy** ve smyslu získávání, rozšiřování a uplatňování příslušných poznatků například z oblasti psychologie, neurovědy a dalších vědních disciplín a jejich vzájemné propojování. Žádoucí je dále hlubší začlenění **diachronního** pohledu na jazyk a důraz na **empirické** přístupy k jeho zkoumání.

V centru vědeckého bádání by se měl zřetelně profilovat systematický zájem o **spontánní řeč** jako zdroj informací o **přirozeném fungování jazyka a řeči**, o složitém vztahu řečové produkce a percepce, o zacházení s informacemi a také jako zdroj informací z hlediska pragmatického, z hlediska sociální interakce atd. Z pohledu diachronního je poznávání spontánní řeči nezbytné pro mapování souvislostí jazykových změn. Zpracovávání variability spontánní řeči může rovněž posloužit v oblasti aplikovaného výzkumu, například k rozvoji řečových technologií.

Rozvoj pedagogické činnosti

Základní rámec pedagogické činnosti tvoří profil absolventa LING (viz níže) v programu bakalářském, navazujícím magisterském a doktorském, který byl formulován za minulého vedení a jehož naplňování studentovi umožní získat dostatečnou odbornou způsobilost pro následné studium či budoucí povolání.

Tomu musí odpovídat **skladba kursů** povinných a povinně volitelných, která svou pestrostí pokryje požadavky moderního lingvistického vzdělání. Jedná se o základní i specializované předměty zaměřené jak na tradiční, tak zejména na kognitivní přístupy k jazyku a řeči, jak bylo formulováno v předešlé koncepci LING. Takové pojetí jazykovědného zkoumání odpovídá současnému vývojovému trendu ve světě a pro studenta je předpokladem k plnohodnotnému uplatnění na poli lingvistiky.

Poměrně ustálenou skladbu předmětů, jejichž výuku zajišťují **kmenoví pracovníci** ústavu, doplňujeme a v souladu s přirozenou **interdisciplinarností oboru** budeme nadále doplňovat kurzy, které povedou **externí spolupracovníci** z FF UK a jiných pracovišť **či hosté**, a to jak formou výuky pravidelné či blokové, tak jednorázovými přednáškami. Na tento rok je například připravována bloková přednáška zahraničního profesora (Grammaticography and endangered languages).

Na druhou stranu **členové LING** zajišťují a připravují kurzy **pro jiné katedry**, jako je zejména úvodní přednáška z lingvistiky pro studenty filologických oborů a dále specializované přednášky a semináře například pro studenty bohemistiky, romanistiky, anglistiky, translatologie, romistiky, finštiny. Pro tento akademický rok se podařilo začít pravidelnější pedagogickou spoluprací s **Univerzitou Palackého**, což umožňuje rozšíření nabídky předmětů i obohacení studentů o další přístupy k oboru. Tato spolupráce je však závislá na finančních možnostech v následujícím období.

Počítáme rovněž s pokračováním a rozšiřováním **spolupráce s dalšími pracovišti FF UK** (např. ÚČJTK, ÚSJ) a dle možností i mimo ni (např. Psychologický ústav AV ČR, Ústav experimentální medicíny AV ČR atd.). S **Ústavem srovnávací jazykovědy** vstoupíme do jednání o možnosti otevřít společný studijní program, a to případně v anglickém jazyce. Posílení spolupráce obou ústavů v oblasti pedagogické a vědecké považujeme za přirozené a žádoucí.

Požadavek na **výuku v angličtině**, která se dostává do popředí zájmu univerzity, je v ústavu zatím naplňován nabídkou několika kursů (Syntax and semantics, Pidgin and creole languages, Phonology, Multilingualism; semináře k předmětům Sociolingvistika a Pragmatika; formou osobní konzultace: Sociolinguistics, Pragmatics, Multilingualism, Language Management) a dle možností a zájmu bude postupně rozšiřována. Výhledově předpokládáme v angličtině též výuku v doktorském programu.

Za nezbytný lze považovat trvalý důraz na **propojování výuky s vědeckou činností**. Studenti by měli samozřejmě získávat přehled o tradičních pojetích různých oblastí jazykovědného výzkumu a současně je nutno, aby byli v kontaktu s nejnovějšími relevantními vědeckými poznatky. Tento kontakt je třeba rozvíjet jak – z hlediska studenta – spíše pasivnější cestou, tedy zprostředkováváním již vypracovaných teoretických konceptů a výsledků významných experimentů na základě literatury, tak **v aktivní spolupráci se svými učiteli**. Ti by měli v rámci příslušných kursů využívat svých hypotéz, metodických postupů a výsledků pro motivaci studentů jednak ke kritické diskusi, jednak jako motivaci pro výběr témat seminárních, a hlavně závěrečných prací, to znamená motivaci k vlastnímu specializačnímu směřování. V magisterském programu se pak mimo jiné studenti učí své práce prezentovat formou anotace, posteru a konferenčního příspěvku. Dále je třeba i nadále podněcovat aktivitu studentů v získávání podpory pro vlastní projekty a motivovat je k aktivní účasti na **workshopech** a **konferencích**. Studenti zejména doktorského programu by měli soustavně využívat možnost pasivní i aktivní účasti na pravidelných **kolokviích** pořádaných LING za účasti členů ústavu, kde mohou představit průběžné výsledky své práce v relativně neformálním prostředí, nechat se inspirovat v rámci následné diskuse a zlepšovat své prezentační dovednosti.

Během posledních pěti let se LING podařilo získat prostředky na **inovaci** nebo **tvorbu** šesti **předmětů** (pro letošní rok dvou) a podle možností se budeme snažit v tomto trendu pokračovat.

Do výukové činnosti hodláme ve vhodných případech více zapojit **doktorandy**, kteří již nyní vedou tutorský seminář pro první ročníky bakalářského studia. Do dalšího období pak chystají seminář další. Stejně tak uvažujeme o jejich spolupráci například na časově náročných opravách testů.

V oblasti **akreditací** je LING stabilizován na několik let dopředu na všech úrovních studia, což se týká i akreditace oboru habilitačního řízení a řízení ke jmenování profesorem.

Bakalářské studium

Cílem bakalářského studia obecné lingvistiky je poskytnout studentům solidní základní metodologicko-teoretickou přípravu ve všech hlavních aspektech lingvistické analýzy a dát jim nástroje k budování široce přenosné lingvistické odbornosti.

Profil absolventa

- osvojí si pevné základy oboru a získá všeobecný přehled o jeho šíři,
- získá dovednosti a znalosti potřebné v moderním lingvistickém výzkumu na základní úrovni,
- vytříbí si smysl a cit pro detaily jazykové struktury jako svébytného mentálního chování a naučí se samostatně analyzovat složité jazykové struktury,
- naučí se hledat souvislosti mezi jazykovou strukturou a jinými složkami lidské existence (psychologické, společenské, biologické),
- vypěstuje si schopnost kritického myšlení a vytříbeného logického uvažování,
- naučí se základům argumentace a uplatňování vědecké metody, naučí se hodnotit s pomocí teorie i empirických důkazů alternativní přístupy a analýzy, chápat význam a dopady teoretických předpokladů v argumentaci,
- získá základní zkušenosti s výběrem a používáním adekvátních výzkumných metod,
- vypěstuje si dobré vyjadřovací schopnosti, psané i ústní, a efektivnost v komunikaci o poměrně složitých odborných tématech.

Navazující magisterské studium

Navazující magisterské studium obecné lingvistiky zajistí ucelený vhled do současného jazykovědného výzkumu v co nejširších interdisciplinárních souvislostech a povede studenty k samostatnému bádání s publikovatelnými výstupy. Pomůže jim také dovršit studium dalších filologických oborů a získat uplatnění ve vědeckých a pedagogických institucích, které jsou v nejrůznějších souvislostech zaměřeny na problémy jazyka, resp. jazyků.

Profil absolventa

- solidní znalost oboru, včetně jeho historie a interdisciplinárních souvislostí;
- přehled o nejvlivnějších lingvistických teoriích, jejich motivačních zdrojích, jakož i jejich přínosech, resp. problémech v jejich explanačním potenciálu;
- spolehlivou orientaci v otázkách metodologických, včetně terénního jazykového výzkumu;
- schopnost orientovat se v náročné odborné literatuře a také schopnost kritické syntézy v oblasti vlastní specializace;
- schopnost samostatně a bez předchozí přípravy analyzovat jazykový materiál: identifikovat a vysvětlit stabilní i variabilní prvky v jazykové struktuře, jejich kognitivní ukotvení a jejich fungování v sociopragmatickém kontextu;
- schopnost obhájit konkrétní analýzu a teoretický přístup v opozici k alternativním výkladům.

Doktorské studium

Předmětem doktorského studia oboru Obecná lingvistika je studium variability a konstantnosti ve struktuře a fungování jazyků, jak úže strukturní, tak v širších souvislostech jejich reálného fungování a užívání, jak v pohledu synchronním, tak diachronním, jak z hlediska empirického, tak teoretického, popř. i aplikačního. Doktorské studium oboru upevňuje a prohlubuje teoretické a metodologické předpoklady doktoranda pro jeho samostatnou badatelskou činnost v oboru. Schopnost samostatné vědecké práce v oboru student dokazuje úspěšným vypracováním a obhájením původní a vědecky přínosné disertační práce, která by měla studenta plnohodnotně etablovat v oboru.

Profil absolventa

Absolvent doktorského studia oboru Obecná lingvistika bude rozumět vztahům lingvistických teorií a možností jejich empirického potvrzování a vyvracování, bude mít celkový přehled o způsobech analýzy a popisu jazyka a řeči, bude rozumět teoretickým základům těchto způsobů, bude schopen analýzu a popis provádět při znalosti předností i slabin a omezení jednotlivých způsobů. Absolvent bude mít přehled o pragmatických a sociálních souvislostech jazykové komunikace, jak v její přirozené podobě, tak v podobách, kterých nabývá v rámci systémů umělé inteligence, předpokladech její úspěšnosti, resp. možnosti jejího selhávání.

Absolventi oboru Obecná lingvistika našli podle našich informací **uplatnění** své odbornosti například v těchto institucích: ÚFAL MFF UK, ÚJČ AV ČR, IKSŽ FSV, ústavy a katedry FF UK (např. ÚČJTK, ČNK, ÚAJD, KSES, ÚTRL, FÚ, CEGÚ); ze soukromé sféry: Škoda Auto, Komerční banka atd.

Rozvoj vědecké činnosti

V oblasti vědecké činnosti je v LING dobře etablovaný výzkum zaměřený na **sociolingvistiku** a dále například na **typologii**, úspěšně probíhá také **terénní výzkum**, rozvíjí se bádání na poli **foneticko-fonologickém** atd. V souladu s minulou koncepcí a s ohledem na směřování moderního lingvistického výzkumu považujeme nutné orientovat se do patřičné míry na **kognitivně a diachronně** zaměřené bádání.

Velkou výzvou v tomto směru je oblast **spontánní řeči**, které v českém lingvistickém prostředí zatím není věnována systematická pozornost, ačkoli je zřejmé, že právě tato, naprosto převažující část jazykové komunikace v sobě skrývá možné odpovědi na hlavní otázky přirozeného fungování jazyka a řeči.

Zmíněnému směřování musí odpovídat **interdisciplinární pojetí** jazykovědného výzkumu a soustředění na empirismus. Za strategické partnery v rámci fakulty považujeme zejména ÚČJTK, ÚSJ a další ústavy s podobným teoretickým směřováním. Přitom je třeba dbát na to, aby výzkum byl unikátní, což umožňuje specializační složení členů LING, zejména pak ve spojení s potenciálem dalších fakultních i mimofakultních pracovišť (psychologie, sociologie), včetně zahraničních.

V kontextu fakultního vývoje vyvstává stále naléhavější potřeba žádat o **grantovou podporu** projektů u národních i evropských institucí. Za nezbytné lze považovat vytváření týmů odrážející svým složením potřebu kognitivního, interdisciplinárního pojetí výzkumu. V grantové činnosti vykazuje úspěšnou činnost zejména oblast sociolingvistická (např. UNCE, GA ČR a rovněž projekty s mezinárodní účastí). Další potřebou je **publikovat** výsledky výzkumů pokud možno ve významných mezinárodních časopisech. Žádoucí je rovněž každoroční aktivní účast členů ústavu na prestižních **mezinárodních konferencích**. Možnost prezentovat výsledky výzkumu na mezinárodním fóru by měla být závislá v první řadě na kvalitě a vědeckém přínosu projektu, nikoli pouze na tom, zda badatelé získali grantovou podporu, jak bohužel dosavadní praxe převážně funguje. Proto budeme hledat možné zdroje financování pro „negrantové“ projekty.

Počínem hodným dalšího rozvíjení je **organizační** i přednášková účast LING na konferenci **Lingvistika Praha**, která je zaměřena zejména na empirický jazykový výzkum a na využití rozličných metodologií používaných při lingvistickém zkoumání a která je určena studentům postgraduálních programů, pokročilým magisterským studentům a postdoktorandům lingvistických oborů

Uvnitř ústavu hodláme například v rámci zavedených **kolokvií** prohloubit vzájemnou informovanost členů ústavu a doktorandů o chystaných, probíhajících či ukončených

výzkumech, o jejich teoretickém zázemí, o účasti na konferencích apod. I v tomto případě se budeme snažit o zapojení externích účastníků s příbuznou vědeckou orientací. Cílem je větší provázanost badatelských zájmů mezi pracovníky různých lingvistických zaměření a vzájemná inspirace, která by měla vyústit v základ specializovaných vědeckých týmů.

K perspektivě rozvoje vědecké činnosti přispívá i účast našich studentů doktorského a magisterského studia v projektu **Podpory vědeckého výzkumu**, do nějž byly pro tento rok přijaty čtyři návrhy studentů LING.

Pomocné studentské síly se budeme snažit vybírat s ohledem na jejich další možné působení v oboru, například v doktorském studiu.

Nelze zastírat, že pro vědecký rozvoj ústavu v nejbližším období se jeví z hlediska personálního jako poněkud obtížná skutečnost, že poslední ředitelka ústavu a autorka koncepce, na niž ta současná navazuje, působí ve funkci děkanky a také jako členka hodnotícího panelu ERC, takže s ní LING jako s významnou lingvistickou osobností nemůže v zásadních vědeckých projektech počítat.

Hlavní oblasti současného i budoucího vědeckého výzkumu:

- metodologické otázky lingvistiky spojené s rozšiřováním horizontu lingvistického bádání za hranice tradičně vymezené jazykové struktury, vzájemné souvislosti jevů jazykových, komunikačních a sociokulturních;
- jazyková typologie a kroslingvistické studium gramatických konstrukcí a kategorií;
- kontaktní lingvistika, zvl. hierarchie přejímání v oblasti gramatiky i lexika, souvislosti mezi interlingválním kontaktem a interdialektní difuzí, areálová lingvistika;
- lingvistický (strukturní i sociolingvistický) terénní výzkum minoritních jazyků na území Střední Evropy, zvl. romštiny;
- sociolingvistická problematika, výzkum jazykových situací, multilingvismus, jazykový management (teorie jazykových problémů);
- pragmatická problematika včetně analýz konkrétních interakčních událostí z pohledu etnometodologie a konverzační analýzy, mediální diskurs, dialogické sítě, souvislost jazykových interakcí a sociálních/sociolingvistických struktur;
- problematika vztahu produkce a percepce řeči ve spontánní mluvené komunikaci z foneticko-fonologického hlediska.

Oblast personálního rozvoje

V Ústavu obecné lingvistiky působí tři docenti, tři odborní asistenti a dva asistenti, z nichž jeden završí doktorské studium v letošním roce, druhý o rok později. S prvním z nich jsme domluveni na cílené aktivitě v získávání grantových podpor. Oba dosavadní doktorandi jsou velmi dobrým příslibem k navyšování kvantity i kvality vědecké i pedagogické práce.

Při orientaci na kognitivní přístupy je zřejmé, že **kmenoví pracovníci** LING nemohou obsáhnout žádoucí šíři nabízených předmětů. Zde se nabízejí tři souběžné cesty jak tento úkol postupně zvládat. Jednou z nich je motivace členů LING k rozšiřování vlastních specializací a také podpora jejich kvalifikačního růstu. Další je rozšiřování pedagogické spolupráce s příslušnými **externími odborníky**. Třetí cestou je pak cílená výchova **doktorandů**, kteří by byli schopni jednak vést specializované semináře odpovídající obsahem jejich odbornému zaměření, jednak do jisté míry odlehčit pedagogickou zátěž kmenových vyučujících. Přitom nutno podotknout, že v dohledném období patrně nebudeme disponovat dostatkem financí zejména pro uspokojivé rozšíření spolupráce s externisty.

Po přechodu kolegů finštinářů pod ÚGS počítáme s posílením kompetencí sekretářky ústavu tak, aby časem mohla ještě intenzivněji vypomáhat s administrativními pracemi, což by mělo mít za následek jisté odlehčení zátěže zejména pro tajemníka ústavu, ale i pro ostatní členy ústavu.

Další oblasti rozvoje LING

LING patří k těm základním součástem FF UK, které mohou svým vědeckým potenciálem přispět také mimouniverzitní sféře, tedy státnímu sektoru i soukromým firmám, a takto podpořit **reprezentaci fakulty navenek**. LING je jediné pracoviště v ČR, které se soustavně zabývá otázkami mnohojazyčnosti v České republice v komplexních sociolingvistických souvislostech. Někteří jeho členové jsou schopni nabídnout výzkum a odborné poradenství v oblasti vícejazyčné komunikaci a jazykového, komunikačního a sociokulturního managementu v různých typech organizací. Z fonetické specializace lze uplatnit zkušenosti a nové přístupy v oblasti řečových technologií, zkušenosti s forenzními posudky a s řečovým poradenstvím. Někteří členové ústavu se rovněž přihlásili k případné nárazové spolupráci s médií.

Prezentace oboru samotného probíhá také například podporou České lingvistické olympiády, na jejíž organizaci se podílejí i současní doktorandi LING. Od letošního roku začneme přijímat bez přijímacích zkoušek talentované uchazeče, kteří se umístili na prvních třech místech celostátního kola ČLO. Nadále budeme propagovat lingvistiku účastí v projektu 24 hodin s FF UK, představováním oboru na Dnech otevřených dveří a případnou účastí na Dnech vědy. Další dobrou příležitostí k veřejné prezentaci oboru je například pravidelná soutěž nadačního fondu Neuron a Prima Zoom, pro niž se od letošního roku snažíme motivovat své studenty.

Složení uchazečů o studium Obecné lingvistiky a složení prvních ročníků studia ukazuje, že **LING není pouze „pražským“ a „středočeským“ oborem**, neboť většina studentů bakalářského i magisterského programu pochází z jiných krajů republiky.

2. 2. 2015

Pavel Machač